

КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС ТА КРИМІНАЛІСТИКА; СУДОВА ЕКСПЕРТИЗА; ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ

УДК 343.368:343.985.7

DOI <https://doi.org/10.32782/chern.v3.2022.19>

В. Ф. Влад
доктор філософії
orcid.org/0000-0002-7180-8096

ВИКОРИСТАННЯ ОДОРОЛОГІЧНИХ ЗНАТЬ ТА НАВИЧОК ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

В даній науковій статті нами розглядається питання застосування одорологічних знань та навичок під час проведення досудового розслідування кримінального провадження. Досліджуються питання із використання нюхових здібностей службово-розшукових собак та їх вплив на результати одорологічного дослідження речових доказів у розкритті злочинів. Обґрунтовується необхідність їх залучення під час проведення огляду місця події, обшуку, переслідування злочинця по гарячих слідах, а також інших слідчих дій.

Прибувши на місце події, слідчий та оперативний працівник повинен пам'ятати, що зняття скоєння злочину, сліди ніг, рук предметів обстановки несуть ольфакторну інформацію, що швидко змінюється і розсіюється у просторі. Тому перш за все треба організувати роботу кінолога зі службовим собакою щодо використання слідів запаху для розкриття злочину.

Слідчі працівники у своїй щоденній діяльності використовують службових собак. Проте досліджень з цієї тематики в Україні у останні десятиліття не проводилося, що зумовлює особливу актуальність і необхідність проведення таких досліджень. Проте на даний момент, реальний стан справ показує, що організація та розвиток службового собаководства існує на досить низькому рівні. Одна з можливих причин такого стану справ - недостатнє та недосконале існування нормативної правової бази, що регламентує діяльність кінолога та використання ним службового собаки, невикористання на повну потужність міжнародного кінологічного досвіду та співпраці, а також низького рівня наукового дослідження кінологічної діяльності в Україні.

На практичній діяльності собак можна використовувати на таких важливих напрямках діяльності, як:

1) розшук по запаховим слідам людини (слідова робота); 2) охорона громадського порядку та забезпечення громадської безпеки; 3) пошук, виявлення та позначення речовин за їх запахом; 4) виконання завдань із несення вартової служби; 5) Пошук трупів, трупних останків та слідів крові людини; 6) використання службових собак під час судово-експертної діяльності для виявлення індивідуального запаху людини.

Ключові слова: службова собака, кінолог, слідчий, оперативний працівник, досудове розслідування, злочин, кримінальне правопорушення, переслідування.

Vlad V. F. USE OF ODOROLOGICAL KNOWLEDGE AND SKILLS DURING PRETRIAL INVESTIGATION

In this scientific article, we consider the issue of applying odorological knowledge and skills during the pre-trial investigation of criminal proceedings. The issues of using the olfactory abilities of service-search dogs in solving crimes are considered. The need for their involvement during the inspection of the scene, search, hot pursuit of the criminal, as well as other investigative actions is substantiated.

Arriving at the scene of the incident, the investigator and operative should remember that the tools of the crime, the traces of feet and hands on the objects of the environment carry olfactory information that quickly changes and disperses in space. Therefore, first of all, it is necessary to organize the work of a canine specialist with a service dog on the use of scent traces to solve a crime.

Investigators use service dogs in their daily activities. However, research on this topic has not been conducted in Ukraine in recent decades, which makes such research particularly relevant and necessary. However, at the moment, the real state of affairs shows that the organization and development of service dog breeding exists at a rather low level. One of the possible reasons for this state of affairs is the insufficient and imperfect existence of a normative legal framework regulating the activity of a cynologist and his use of a service dog, failure to fully utilize international canine experience and cooperation, as well as a low level of scientific research into canine activity in Ukraine.

In practical activities, dogs can be used in such important areas of activity as:

1) search for scent traces of a person (trace work); 2) protection of public order and provision of public safety; 3) search, detection and designation of substances by their smell; 4) performance of guard duties; 5) Search for corpses, remains and traces of human blood; 6) the use of service dogs during forensic expert activities to detect the individual smell of a person.

Key words: service dog, dog handler, investigator, operative, pretrial investigation, crime, criminal offense, prosecution.

На сьогоднішній день у світі існує велика кількість засобів та методів ідентифікації особи злочинця, таких як: зняття інформації з камер відеоспостереження, проведення дактилоскопічної експертизи, відібрання зразків та проведення ДНК експертизи та ін. Проте, мало хто звертає увагу на використання одорологічних та ольфакторних знань, застосування службових собак під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, а також застосування можливостей службових собак під час проведення криміналістичних експертиз. Натомість, ми стикаємося із думками та поглядами безліч противників використання одорологічних знань та навичок службових собак.

Одним з дискусійних питань у науці криміналістиці та кримінальній процесуальній діяльності є проблема з використання одорологічного методу, точніше, мова йде про використання результатів застосування одорологічного методу у кримінальному процесуальному доказуванні. Ідея використання результатів одорологічного методу дослідження речових доказів у доказуванні винуватості особи ґрунтувалася на можливості здійснювати ідентифікацію по запаху не тільки на етапі проведення оперативно-розшукових заходів на початку досудового розслідування, але і в будь-який момент кримінальної процесуальної діяльності.

Перед тим, як перейти до аргументів підтримки одорології для висунення їх на противагу противникам одорології, перейдемо до поняття одорології.

Криміналістична одорологія – це галузь наукового знання, що займається дослідженням проблем природи й механізму утворення запахових слідів, методів і технічних засобів їх використання з метою попередження й розкриття злочинів [4, с. 52].

Незважаючи на існуючі зараз науково розроблені та практично апробовані методики збирання запахових слідів, ставлення до використання одорологічних знань та таких експертиз неоднозначне. Це пов'язане з тим, що вчені, науковці, криміналісти, а також слідчі та оперативні працівники, керуючись знаннями тридцятирічної давності, недооцінюють корисність та надійність сучасної ольфакторної експертизи. Найчастіше, експерти стикаються з невмінням слідчого належним чином вилучити та упакувати предмет, що ймовірно несе на собі запаховий слід.

Виявлені на місці події запахові сліди вилучаються на адсорбент, та поміщається до скляної банки з герметичною кришкою, або у кілька шарів загортаються в алюмінієву фольгу. При вилученні слідів у жодному разі не можна упакувати їх у об'єкти-носії, які не утримують запах. Також, слідчим необхідно мати при собі: пінцети; гумові рукавички; скотч; пульверизатор із водою.

Недосвідчені слідчі досить часто припускаються таких помилок, що призводить до втрати часу і неможливості розкрити злочин по гарячих слідах.

Запахові сліди з об'єктів збираються на уніфікований слідоносій (хлопчату тканину) за допомогою спеціальних засобів – збірників запахових слідів [6, с. 86] – та поміщаються на довгострокове зберігання до морозильної камери, що дозволяє зберігати їх придатними для використання у ідентифікаційному дослідженні достатньо довготривалий час [5, с. 176].

Як зазначає Сулимов К.Т. у своєму дисертаційному дослідженні «Кінологічна ідентифікація індивідуума за нюховими сигналами» - під час експерименту використовували зразки індивідуальних запахів представників 3 класів (амфібії, птахи та ссавці), 9 родів (безхвості амфібії, горобцеві, голубинні, комахоїдні, зайцеобразні, гризуни, хижі, непарнокопитні, парнокопитні), 18 видів наземних хребетних (трав'яна жаба) – 13 осіб; горобець домашній – 36; сизий голуб – 13; їжак звичайний – 3; їжак вухастий – 8; домашній кролик – 8; домашня миша – 31; сирій пацюк – 19; сирійський ховрах – 13; морська свинка – 2; домашня собака – 12; бурий ведмідь – 12; чорний ведмідь – 3; тигр – 21; кіт домашній – 13; кінь – 28; корова – 15. У 5 видів диких тварин запахові сліди були зібрані та законсервовані у польових умовах. У дослідках застосовували 15 собак-детекторів, підготовлених до індивідуальної ідентифікації людини за його запаховими слідами. Показано, що собаки безпомилково ідентифікують будь-яку із 194 досліджуваних осіб хребетних, незалежно від їх видової приналежності по їх індивідуальному запаху і принципів відмінностей від ідентифікації людини не має [7, с. 16-17].

Деякі вчені та науковці зазначають про нецільність використання одорологічних знань та службових собак у розслідуванні злочинів. Так, професор Лозанського університету Р.А. Рейс стверджував, що: «помилки, яких припускаються собаки, свідчать про пряму небезпеку для суспільства під час відстеження злочинця за допомогою нерозумної тварини» [3, с. 257].

На даний науковий погляд, хочемо зазначити, що відповідно до Інструкції з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС «підготовка спеціальних службових собак включає загальний і спеціальний курси дресирування та подальше тренування. Підготовка вартових собак включає загальне та подальше тренування» [2]. Такі курси навчання, як правило, мають позитивне значення для подальшої службової діяльності собаки. Проте, варто задуматись і над тим, яку роль може відіграти для досудового розслідування погане дресирування та навчання собаки. Такими результатами виступають наступні: 1) службовою собакою будуть відшукані хибні предмети та речові докази,

які не матимуть значення до даного кримінального провадження; 2) службова собака виведе на слід особи, яка не матиме ніякого відношення до даного кримінального провадження, в результаті чого – невинна особа може бути притягнута до кримінальної відповідальності за злочин, який не скоювала; 3) результати такої розшукової діяльності службового собаки ставлять нанівець всі позитивні результати дослідження одорології та всі позитивні результати та досягнення діяльності кінологічної служби у досудовому розслідуванні злочинів. Результатом такої поганої підготовки службової собаки – є підривання довіри до кінологічної служби, а також запламування всіх позитивних досягнень одорологічних знань науки криміналістики.

Деякі вчені та науковці критикують використання одорологічних знань та собак під час досудового розслідування кримінального провадження, проте даний фактор ігнорувати недоцільно. Використовувачи правильно наукові праці одорологічних знань, навичок та при правильному керівництві діями службових та розшукових собак [1, с. 192].

У недоліках допущених службовими собаками під час слідчої або оперативної діяльності не слід звинувачувати лише собак. Тут присутній і людський фактор, який пов'язаний: 1) з правильною вибіркою службових собак; 2) з правильною підготовкою службових собак у кінологічних центрах ДСНС. 3) доцільним застосуванням можливостей службових собак у тих випадках, коли воно має місце, тобто: а) якщо зразки, котрі будуть надані собакам для нюху були правильно запаковані і їх запах не був втрачений, або не перемішався з іншими запахами; б) за наявності сприятливих погодних умов; в) дотримано вимоги, щодо віку собаки, яка застосовується в оперативно-розшуковій чи слідчій діяльності; г) пройшло не більше 3-5 годин із початку залишення слідів злочинцем (в деяких випадках ситуація допускає до 1 доби); д) під час переслідування злочинця необхідно враховувати напрям та силу вітру; е) недоцільним є використання службових собак для проведення слідчих (розшукових) дій або переслідування правопорушника під час дощу; є) врахування часу доби у який проводиться слідча (розшукова) дія.

Кінолог, як особа, що володіє спеціальними знаннями та навичками у галузі кінології, одорології та оперативно-розшукової діяльності, прямо чи опосередковано зацікавлена у результатах кримінального провадження, здатний, використовуючи свої навички та знання, сприяти слідчому у виявленні, закріпленні та вилученні доказів, або навіть, зашкодити збиранню чи вилученню речових доказів, а також переслідуванню злочинця.

Тобто, існує три фактори у діяльності кінолога та службової собаки, які можуть впливати на результат: 1) погана підготовка кінологічною службою ДСНС службових собак; 2) незацікавле-

ність у позитивному результаті оперативно-розшукової діяльності слідчих, оперативних працівників та кінологічної служби результатом якої є пошук доказової бази (фактичних даних) або у затриманні злочинця; 3) неправильне керування діями службової собаки кінологічним працівником, а також невміле поводження із запаховими зразками і їх неправильне пакування для подальшого використання у вибірковій запаховій діяльності службового собаки, результатом якого є втрата речовими доказами своїх специфічних властивостей та особливостей.

Всі три вище перераховані елементи впливають на діяльність кінолога та службової собаки. Найголовніше, у такій діяльності те, що під час невдалого переслідування собакою злочинця, або невдалого дослідження собакою місця події, або місця обшуку – звинувачують чомусь собаку, а не її керівника – тобто кінолога. Такі погляди на дану ситуацію є хибними та ставлять нанівець весь позитив використання службової собаки у досудовому розслідуванні кримінальних правопорушень.

Існує інший аргумент противників одорології. Деякі науковці та слідчі працівники стверджують, що глобальна урбанізація, розвиток автомобільного транспорту, доріг, скоротили пішохідне пересування фігурантів кримінального провадження, а також, змінили і схему їхнього розшуку. Гарячі сліди, що залишаються ними на місці події, як правило, обриваються біля місця паркування автомобіля, тому собака нездатна допомогти слідчим працівникам у переслідуванні злочинців.

Так, дійсно, за умов урбанізації та поширення використання наземних транспортних засобів кінологічні підрозділи нездатні переслідувати злочинців по гарячих слідах. Проте, службова собака здатна: 1) відшукати на місці злочину речові докази; 2) за допомогою знайдених речових доказів (зразків, що містять на собі запахи правопорушника) на місці події, кінологічні підрозділи здатні встановити причетність чи непричетність особи до вчинення кримінального правопорушення за допомогою проведення одорологічної експертизи.

Отже, правильно підготовлений службово-розшуковий собака має гарний зір, слух, фізичну силу, витривалість. Нюх спеціально підготовленої службової собаки є унікальним біологічним детектором запаху. Такий детектор правильно та точно диференціює запахи, про що свідчать численні експериментальні дослідження, які описані в науковій літературі. Слід зазначити, що отримані результати дослідження підлягають оцінці лише у комплексі з іншими фактичними даними (доказами), зібраними у конкретному кримінальному провадженні. В іншому випадку вони можуть бути лише оперативною інформацією, що сприяє вирішенню лише певних завдань досудового розслідування.

Література

1. Влад В.Ф. Методика розслідування втечі з місця позбавлення волі: дис. докт. філософії: 12.00.09. Ірпінь, 2022. 292 с.
2. Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів ДСНС: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11.07.2018 № 597 зареєстрований у Міністерстві юстиції України 01.08.2018 за № 896/32348. Офіційний вісник України офіційне видання від 02.11.2018 – 2018 р., № 84, стор. 172, стаття 2784, код акта 91940/2018
3. Рейс Р. А. Научная техника расследования преступлений / Р. А. Рейс. СПб., 1912. 340 с.
4. Салтевский М.В. Использование запаховых следов для раскрытия и расследования преступлений. К., НМК ВО, 1992. 174 с.
5. Сергиевский Дмитрий Алексеевич. Использование запаховых следов человека при раскрытии и расследовании преступлений в России или за рубежом в исторической ретроспективе. *Исторические, философские, политические и юридические науки, культурология и искусствоведение. Вопросы теории и практики*. Тамбов: Грамота, 2016. № 6(68): в 2-х ч. Ч. 1. С. 175-179.
6. Старовойтов В. И., Мухин В. М., Зинкевич Э. П., Сулимов К. Т. Устройство для извлечения летучих веществ. Адсорбенты: авт. свид. № 1673176 от 01.05.1991 г., по заявке № 967431 с приоритетом 10.11.1990 г. *Открытия. Изобретения*: бюллетень. М., 1991. № 8.
7. Сулимов К.Т. Кинологическая идентификация индивидуума по обонятельным сигналам : автореф. дис. ... канд. биол. наук. Москва, 1995. с. 24.